

حصه دوم

خط و خوشنویسی

خطا طان و خوشنویسان

خوشنویسی : خوشنویسی و توجه بخط امر بست طبیعتی می چگون خوشنو و یسان و خطاطان ممالک اسلامی و خراسان و مخصوصاً خوشنویسان هرات اکثر اوقات خود را به استنساخ قرآن مجید کتب ادبی و دوا و بن شعرا که طرف توجه مخصوص مردمان بودند ' معرف می نمودند ' حسن خط و خوشنویسی پیشرفت و ترقی بسزائی نمود و ذوق ظریف پسندی در سلاطین و امرا و رجال دولت و عموم مردمان پرورش یافت ذوق مندان بخربداری کتب خطی و نمونه های خطوط خوشنویسان معروف پرداختند و ازین راه شهرت خوشنویسی و خطاطی بیشتر از پیش کسب ترقی نمود . خوشنویس برای افتخار و مباحثات نام خود را در زیر خطوطی که می نوشت قید میکرد یعنی در زیر آثار خود برخلاف روش نقاشان و صورتگران امضای نمود و بهمین جهت است که نسیم خطاطان و خوشنویسان معروف بود و در شرح خطا طان (برخلاف نقاشان) کتب زیادی نوشته شد در مقابل این خوشنویسان ~~مهم بود~~ ~~در علم خط و خوشنویسی~~ ~~بی نام~~ نیز وجود داشت که مشغول نوشتن کتب بدست مزد ارزان تری بودند و این کتب را کسانی خریداری می نمودند که از داشتن کتب خطی گرانبها محروم بودند .

خط و حروف عربی کاملاً در اختیار نویسنده بوده و دارای همه گونه صفات تزئیناتی می باشد یعنی نویسنده و خطاط بهر شکلی خواسته باشد آنرا آورده می تواند و همین امتیاز مسبب آن گشت که خوشنویسان و خطاطان بفکر ایجاد انواع خطوط و تطور خط بیفتند مثلاً حروف در ابتدای امر خیلی فراخ و کم ارتفاع بود ولی در اوائل قرن پنجم هجری کشیده و زیبا شد (۱) و در دوره غزنویان و سلجوقیان خط کوفی بر دقت و زیبایی خود افزود و خط

(۱) صفحه ۶۶ ترجمه تاریخ صنایع ایران بعد از اسلام طبع طهران .

نسخ نیز از آن بوجود آمد و در قرن هفتم هجری خط تعلیق ظاهر گرد
و در قرن نهم هجری خط دیگری که موسوم به نستعلیق (مرکب از نسخ و تعلیق)
بود ظهور نمود و از آنوقت بیشتر کتب خطی به این خط نوشته شد و بعدی
این خط شیوع ور واج یافت که اگر کتابی بخط نسخ دیده شود می توان
بقین نمود از کتبی است که پیش از قرن نهم هجری نوشته شده است .

شناختن خطوط مختلف و متنوع بر کسانی که اهل فن نیستند و از خط بهره
ندارند مشکل است و غیر از خوشنویسان کسی نمی تواند کاملاً تفاوت میان
خطوط مختلف را که در دوره های مختلف در خراسان و فارس مورد استعمال
بوده درك کنند . اگر چه ما می توانستیم از روی کتب و نظریات اهل فن که
در مدارك عدیده قید است اختلافات و امتیازات اکثر خطوط را در اینجا نقل کنیم
مگر بعلت اینکه چندان مورد دلچسپی و استفاده واقع نمی شد عمداً
صرف نظر گردید .

بیشتر گفتیم که در قرن نهم هجری خطی بنام نستعلیق بمسیان آمد
و از آنوقت به بعد بالعموم کتب خطی را با آن خط نوشتند .

اختراع این خط را به پسر علی بن ابی طالب نسبت میدهند که به دربار تیموری
پرورش یافته و پس از او پسرش علی بن ابی طالب کلبانی را گرفته و بعضی اوقات آنرا
رفع کرده است . این شخص در نرسا گردنیز داشت که از جماعه مولانا جعفر تبریزی است
چون جعفر تبریزی اصلاً در هرات که کانون خوشنویسی بود پرورش یافته شرح حال
اورا در جای خودش نوشته ایم که از نظر خواننده گان محترم خواهد گذشت .

خلاصه دوره تیموریان هرات در تاریخ خط و خوشنویسی يك دوره طلائی
بشمار میرود زیرا این سالها هنر دوست از خوشنویس تشویق و حمایت و از خوشنویسان
تقدیر کرده آنها را بمقامات عالی رسانده اند . از جمله امیر بدرالدین که یکی
از وزرای تیمور است خوشنویس معروف بود علاوه بر آن بعضی از امرای شهزادگان
تیموری نیز بخط خوب معروف بودند چنانچه شرح حال ابراهیم میرزا و بابسینو
میرزادونواده تیمور را در جای خودش مطالعه خواهند فرمود گذشته از تکمیل

و پیش رفت خط نستعلیق در دوره تیمور یان دو خط دیگر که عبارت از خط دیوالی و خط دمشق باشد نیز بوجود آمده است.

در یادان این مختصر باید متذکر شویم که اگر خو شنووسی ترقی نمیکرد و صنعت کتاب نویسی به منتهی درجه ترقی نمیرسید البته صنعت میناتور سازی در هرات بوجود نمی آمد و در تاریخ صنایع شرق فصل برجسته را احراز نمی نمود.

خوشنویسان

«الف»

ابراهیم میرزا:

ابراهیم میرزا بن شاهرخ میرزا بن تیمور که از اجله شهزاده گان تیموری هرات است، در تحصیل علم و کمال و مخصوصاً در بدست آوردن و آموختن بعضی از صنایع نفیسه مانند خوشنویسی شوق و مجاهدت زیاد داشت. چنانچه بهمین مناسبت شی نوع خط معمول آنوقت را آموخت و شهرت و مهارت بسزائی در خوشنویسی حاصل کرد. از جمله خط ثلث را پرورش یافت مستعصمی باچنان استادی و زبردستی مینگاشت که کمتر کسی می توانست در بین خط او و یا قوت فرقی بگذارد. در زمانیکه بشیراز حکمرانی داشت علما و ادبا و نقاشان و خطاطان زیاد را بدور خود جمع کرده بود. در سنه ۸۳۴ هجری بدرود زندگانی گفت. ابوبکر جامی:

زینال جامع علوم انسانی

امیدارش اسحاق و سلسله پیش به ملا عبدالرحمن جامی میرسد در کمالات صوری و معنوی کامل بود و بحسن خط و خوشنویسی شهرت تام داشت. زمانی از خراسان بسوی کردستان مسافرت نموده در مدرسه سلیمیه آنجا جای گرفت. چون مراتب فضل و هنر مخصوصاً حسن خطش شهره بود، جمعی بنجد متش شافته و در خواست افاده نمودند. او هم نظر به حسیات نیک و نوع خواهانه که داشت دعوت ایشانرا پذیرفته مصروف آموزش خط شد. از جمله خطوط نسخ تعلیق را نیکو مینگاشت و قطعات و مرقات زیادی از وی یادگار مانده است فوت او در سنه ۱۰۷۷ هجری بوقوع پیوسته. باقی دارد

علی احمدنیمی

محمد اعظم
حیدر علی ن جمعی
هاجر آئیه تاریخ یوم ۱۸۴۰-۱-۲۸ ش مطبعه عمومی کابل